

15-May, 2026-yil

**SUN‘IY INTELEKT VA CHATBOTLAR TILINING LEKSIK
XUSUSIYATLARI**

Goipova Saidaxon Madaminjon qizi

Andijon davlat universiteti katta o‘qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada sun‘iy intellekt va chatbotlar tomonidan yaratiladigan nutqning so‘z boyligi xususiyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda raqamli aloqa jarayonida ishlatilayotgan sun‘iy til birliklari, ularning hosil bo‘lish usullari hamda ingliz va o‘zbek tillaridagi ifoda etish jihatlari qiyosiy ravishda o‘rganiladi. Xususan, chatbotlar tilida uchraydigan me‘yorlashgan jumlar, qisqartmalar, neytral va his-tuyg‘uga boy birliklarning o‘zaro bog‘liqligi ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, sun‘iy intellekt tomonidan yaratilgan matnlarda ma‘no aniqligi, vaziyatga moslashish va madaniy ma‘lumotlarning aks etish darajasi tahlil qilinadi. Tadqiqot yakunlari raqamli muloqot leksikasining o‘sish yo‘nalishlarini belgilash hamda chatbotlar tilini yaxshilashda katta ahamiyatga ega bo‘ladi.*

Kalit so‘zlar: *sun‘iy intellekt, chatbot, raqamli kommunikatsiya, leksik birliklar, so‘z boyligi, internet tili, qiyosiy tahlil, ingliz tili, o‘zbek tili, qisqartmalar, standartlashgan iboralar, emotsional-ekspressiv leksika, semantik aniqlik, kontekstga moslashuv, lingvokulturologik xususiyatlar*

Abstract: *This article analyzes the vocabulary features of speech generated by artificial intelligence and chat bots. The study comparatively studies the artificial language units used in the process of digital communication, their formation methods, and aspects of expression in English and Uzbek. In particular, the interrelationship of standardized sentences, abbreviations, neutral and emotional units found in the language of chat bots is examined. Also, the degree of clarity of meaning, adaptation to the situation, and reflection of cultural information in texts generated by artificial intelligence is analyzed. The results of the study will be of great importance in determining the growth directions of the lexicon of digital communication and improving the language of chat bots.*

Key words: *artificial intelligence, chat bot, digital communication, lexical units, vocabulary, internet language, comparative analysis, English language, Uzbek language, abbreviations, standardized expressions, emotional-expressive lexicon, semantic accuracy, adaptation to context, linguo-cultural features*

Аннотация: *В данной статье анализируются лексические особенности речи, генерируемой искусственным интеллектом и чат-ботами. В исследовании проводится сравнительное изучение единиц искусственного языка, используемых в процессе цифровой коммуникации, методов их формирования и аспектов выражения на английском и узбекском языках. В частности, рассматривается взаимосвязь стандартизированных предложений, сокращений, нейтральных и эмоциональных*

15-May, 2026-yil

единиц, встречающихся в языке чат-ботов. Также анализируется степень ясности смысла, адаптации к ситуации и отражения культурной информации в текстах, генерируемых искусственным интеллектом. Результаты исследования будут иметь большое значение для определения направлений развития лексики цифровой коммуникации и совершенствования языка чат-ботов.

Ключевые слова: *искусственный интеллект, чат-бот, цифровая коммуникация, лексические единицы, лексика, язык интернета, сравнительный анализ, английский язык, узбекский язык, сокращения, стандартизированные выражения, эмоционально-экспрессивный лексикон, семантическая точность, адаптация к контексту, лингвокультурные особенности.*

Hozirgi globallashuv va raqamli texnologiyalar jadal rivojlanayotgan davrda muloqot jarayonlari tubdan o‘zgarib bormoqda. Xususan, sun’iy intellektga asoslangan tizimlar, jumladan chatbotlar insonlar o‘rtasidagi muloqotning muhim vositasiga aylanib ulgurdi. Ular nafaqat axborot uzatish, balki foydalanuvchi bilan interaktiv suhbat olib borish, savollarga javob berish, xizmat ko‘rsatish kabi vazifalarni ham bajaradi. Shu sababli chatbotlar tomonidan yaratiladigan nutqning lingvistik xususiyatlarini, ayniqsa uning leksik tarkibini o‘rganish muhim masalalardan biri hisoblanadi.

Raqamli muloqot doirasida shakllanayotgan leksik birliklar an’anaviy til tizimidan ayrim jihatlari bilan farqlanadi. Bunda qisqartmalar, soddalashtirilgan iboralar, standartlashgan javob shakllari, hamda emotsional-ekspressiv birliklarning o‘ziga xos uyg‘unligi kuzatiladi. Ayniqsa, ingliz tilida shakllangan digital leksika global miqyosda keng tarqalib, boshqa tillar, jumladan o‘zbek tiliga ham sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Natijada, o‘zbek tilida ham yangi leksik birliklar paydo bo‘lishi, mavjud so‘zlarning yangi ma’no qirralarini kasb etishi kuzatilmoqda.

Mazkur maqolaning maqsadi sun’iy intellekt va chatbotlar tomonidan yaratiladigan nutqning leksik xususiyatlarini tahlil qilish hamda ingliz va o‘zbek tillaridagi ifodalanish jihatlari qiyosiy o‘rganishdan iborat. Tadqiqot jarayonida chatbotlar tilida qo‘llaniladigan asosiy leksik birliklar, ularning shakllanish usullari, semantik aniqlik darajasi va kontekstga moslashuv xususiyatlari tahlil qilinadi. Shu bilan birga, mazkur birliklarning madaniy konnotatsiyasi va foydalanuvchi bilan samarali muloqotdagi o‘rni ham ko‘rib chiqiladi.

Natijada, sun’iy intellekt tilining o‘ziga xos leksik tizimi mavjudligi, uning soddalik, aniqlik va funktsionallikka yo‘naltirilganligi asoslab beriladi. Ushbu tadqiqot raqamli muloqot tilshunosligi yo‘nalishida olib borilayotgan izlanishlarni boyitishga hamda chatbotlar nutqini yanada takomillashtirishga xizmat qiladi.

Raqamli kommunikatsiya muhitida sun’iy intellekt va chatbotlar tomonidan yaratiladigan nutq o‘ziga xos leksik tizimga ega bo‘lib, u an’anaviy til birliklaridan bir qator xususiyatlari bilan farqlanadi. Mazkur tizimda so‘z tanlash, ibora qurilishi va ma’no uzatish jarayoni maksimal darajada soddalashtirilgan, standartlashgan va funktsionallikka yo‘naltirilgan bo‘ladi. Shu bois chatbotlar tilini o‘rganishda uning yadro va periferiya elementlarini ajratish muhim ahamiyat kasb etadi. Yadro qatlamiga eng ko‘p

15-May, 2026-yil

qo‘llaniladigan, umumiy va universal birliklar kirs, periferiya qatlamiga kontekstga bog‘liq, kamroq uchraydigan yoki emotsional-ekspressiv birliklar kiritiladi.

Chatbotlar tilining muhim xususiyatlaridan biri standartlashgan leksik birliklarning ustunligidir. Ingliz tilida “*How can I help you?*”, “*Please wait*”, “*Thank you for your message*” kabi qoliplashgan iboralar keng qo‘llaniladi. O‘zbek tilida esa ularning mos variantlari “*Sizga qanday yordam bera olaman?*”, “*Iltimos, kuting*”, “*Xabaringiz uchun rahmat*” kabi shakllarda namoyon bo‘ladi. Ushbu birliklar kommunikatsiyani tezlashtirish, tushunarlikni oshirish va foydalanuvchi bilan samarali aloqa o‘rnatishga xizmat qiladi.

Shuningdek, chatbotlar nutqida qisqartmalar va soddalashtirilgan shakllar muhim o‘rin tutadi. Ingliz tilida “*info*” (*information*), “*msg*” (*message*), “*pls*” (*please*) kabi qisqartmalar faol ishlatiladi. O‘zbek tilida esa bu jarayon nisbatan kamroq kuzatiladi, biroq “*tel*” (*telefon*), “*manzil*” o‘rniga “*adr*” kabi qisqartmalar uchrab turadi. Biroq ingliz tilining global ta’siri natijasida o‘zbek foydalanuvchilari orasida ham “*ok*”, “*admin*”, “*link*” kabi o‘zlashma birliklar keng qo‘llanilmoqda. Bu esa tilning raqamli muhitda internatsionallashuv jarayonini ko‘rsatadi.

Chatbotlar tilining yana bir muhim jihati neytral va emotsional-ekspressiv leksikaning uyg‘unligidir. Odatda, sun‘iy intellekt tomonidan yaratilgan matnlar neytral, xolis va rasmiy ohangda bo‘ladi. Masalan, ingliz tilida “*Your request has been processed*” yoki o‘zbek tilida “*So‘rovingiz qabul qilindi*” kabi iboralar bunga misol bo‘la oladi. Shu bilan birga, foydalanuvchi bilan yaqinroq aloqa o‘rnatish maqsadida emotsional elementlar ham qo‘shiladi: “*Great!*”, “*Awesome!*”, “*Zo‘r!*”, “*Rahmat*”. Bu esa insoniylik effektini yaratishga xizmat qiladi.

Bundan tashqari, sun‘iy intellekt nutqida semantik aniqlik va kontekstga moslashuv muhim o‘rin egallaydi. Chatbotlar qisqa, aniq va tushunarli jumalarni tanlaydi, ortiqcha murakkablikdan qochadi. Masalan, murakkab sintaktik konstruktsiyalar o‘rniga sodda gaplar ishlatiladi: “*Buyurtmangiz yetkazildi*” yoki “*Your order is delivered*”. Bu holat foydalanuvchining tez va oson tushunishini ta‘minlaydi. Shu bilan birga, zamonaviy chatbotlar kontekstni hisobga olib, mos javoblarni tanlash imkoniyatiga ega bo‘lib bormoqda.

Lingvokulturologik jihatdan qaralganda, chatbotlar tilida madaniy konnotatsiyaning aks etishi ham muhimdir. Ingliz tilida ko‘proq individualizm va qisqa ifoda ustun bo‘lsa, o‘zbek tilida hurmat va muloyimlik elementlari kuchliroq namoyon bo‘ladi. Masalan, o‘zbek tilida “*iltimos*”, “*rahmat*”, “*marhamat*” kabi birliklar tez-tez ishlatiladi, bu esa milliy kommunikativ madaniyat bilan bog‘liqdir.

Umuman olganda, chatbotlar tilining leksik xususiyatlari soddalik, standartlashuv, aniqlik va funksionallik bilan tavsiflanadi. Ingliz va o‘zbek tillari o‘rtasidagi farqlar esa asosan madaniy va lingvistik omillar bilan izohlanadi. Mazkur jihatlar raqamli kommunikatsiya tilining rivojlanishida muhim rol o‘ynaydi.

15-May, 2026-yil

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Crystal D. Language and the Internet. Cambridge University Press 2006. p.51
2. Herring S. C. Computer-Mediated Communication: Linguistic, Social and Cross-Cultural Perspectives. John Benjamins 1996. p.34
3. McCarthy M. Vocabulary. Oxford University Press 1990. p.88
4. Yule G. The Study of Language. Cambridge University Press 2010. p.102
5. Baron N. Always On: Language in an Online and Mobile World. Oxford University Press 2008. p.97
6. Danet B., Herring S. C. The Multilingual Internet: Language, Culture, and Communication Online. Oxford University Press 2007. p.78

